

MĘCZYĆ (137) *vb impf*

inf męczyć (42). ◇ *praes 1 sg* męczę (7). ◇ *2 sg* męczysz (2). ◇ *3 sg* męczy (11). ◇ *1 pl* męcz(e)my (1). ◇ *2 pl* męczycie (1). ◇ *3 pl* męczą (12). ◇ *praet 3 sg m* męczył (2). ◇ *3 pl m pers* męczyli (8). *subst* męczyły (1). ◇ *fut 3 sg m* męczyć będzie (1) *BudBib*, będzie męczył (1) *BielSpr. f* będzie męczyła (1) *MiechGlab*, męczyć będzie (1) *GosłCast*. ◇ *3 pl m pers* męczyć będą (1). ◇ *imp 2 sg* męcz (6). ◇ *3 pl* niech męczą (1). ◇ *con 2 sg m* byś męczył (4). ◇ *3 sg m* by męczył (2). ◇ *2 pl m pers* byście męczyli (2). ◇ *3 pl m pers* by męczyli (6). ◇ *impers praet* męczono (6); -ono (1), -(o)no (5). ◇ *con* by męczono (3); -ono (1), -(o)no (2). ◇ *part praes act* męcząc (14). ◇ *part praet act* męczywszy (1) *SkarŻyw* 544.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI(XVIII) – XVII w.

I. Zadawać cierpienia (z podmiotem osobowym) (126) :

1. *Zadawać cierpienia, udreki fizyczne; cruciare Vulg, Mącz, Cn; torquere Vulg, PolAnt, Cn; excruciare Mącz, Cn; adfligere, mactare, remordere, turbare Mącz; cruciatu a. supplicio afficere Cn [w tym: kogo (108), co (7)] (118) : MurzNT Luc 8/28; Coż mi do ciebie Iezufie łynu Bogá nawyzłzego? proźę cię nie męcz mię. BibRadz Luc 8/28; Mącz 69d, 203a, 232b, 469b; RejPos 234; BudNT Matth 8/29, Mar 5/7, Luc 8/28; SkarŻyw 567; CzechEp 205; WujNT Matth 8/29, Mar 5/7, Luc 8/28; [czarci] wiele ciał zá [= czasów] Chrytufá męczyli SkarKaz Oooo2v. [Wszystkie użycia z wyjątkiem Mącz i SkarKaz dotyczą tej samej sytuacji.]*

męczyć czym (1): Która [*macocha*] wdzięczne potomstwo á nie náfytnémi/ Męczyć będzie rękoma łwoimi chćiwémi *GosłCast* 28.

Szereg: »kasać i męczyć« (1): Po trzećie [*lud*] fkarány iest plufkwámi łmrodliwymy/ [...] ktore im wytchnąć niedáły/ iłz áni siedzieć/ áni leżec/ ani łpác niemogli/ ták ie bárzo káfały y męczyły. *SkarŻyw* 480.

W przén (2) : Ale tknáwłfy rowno ołob Snadz by łie mógl znaleć łpołob Iłby krup wozic nietrzebá A nie męcząc tego chlebá *RejRozpr* F3v; *PudłFr* 55.

a. *Torturować, znęcać się, katować; punire PolAnt, Vulg; quaerere, quaestionem a. tormenta adhibere Mącz; torquere, vexare Vulg; cruciare Calag (81) : OpecŻyw 108, 116; OpecŻywSandR nlb 4v; Y wnet odłthąpili od niego ci co go mieli męczyć. Leop Act 22/29; RejFig Bb5v; A gdy go [Scewołę] krol kazał męczyć áby więcey powiedał/ włożył dobrowolnie rękę łwoię w ogień ná ołtarzu BielKron 106, 152v, 181, 202, 202v; RejZwierc 50v; bo gdy nieprzyaciół przyimie łifty thákowe/ [...] połá będzie męczył/ áż mu muśi powiedzieć co zá połelłtwo niełie. BielSpr 49; BudBib 2.Mach 7/15; BudNT Act 26/11; SkarJedn 105; Calag 344a; Sárácenowie go porwáli/ y trzy dni męczywłzy zábili. SkarŻyw 544, 20 [2 r.], 21 [3 r.], 130 [2 r.], 179, 403 (13); MWilkHist G3; ArtKanc E10; Phil K2; WujNT Act 22/29, 26/11, s. 858 marg.*

męczyć dla kogo, dla czego (3): Iełli nie mamy tych/ ktorzy by nas/ dla imienia Bożego męczyli: [...] chćnymy łobie koronę męczeńská/ w ćierpliwości S. robiąc *SkarŻyw* 22, 440; *ArtKanc* O15.

męczyć o co (1): wielka by to bezbożność byłá á głupłtwo/ kárác/ męczyć/ zábijác ludzie o to/ co s przyrodzenia/ á bez człowieczey winy pochodzi. *Górndworz* Ff2.

męczyć za kogo (2): *LibMal* 1554/189v; Iezu Kryłł Syn Boży miły/ nie chcąc byłmy w piekle byli/ dał łię zá nas włzyłłtkich męczyć *ArtKanc* E3v.

W *połączeniach szeregowych* (6): kápłani onego czártá podwiedli nań brátá Polemonowego okrutniká/ iż go dał bić/ męczyć/ potym żywo odrzec s łkory. *BielKron* 144v; *Mącz* 458d; *RejAp* 10v; *GórnDworz* Ff2; Nie włtydzili się Metropolitá [...] ná ciężkie więzienie dác y męczyć/ y wšytki iego dobrá pobrać/ y z Metropolitwá zkládać. *SkarJedn* 322; *SkarŻyw* 187.

W *charakterystycznych połączeniach*: *barzo męczyć, często(kroc)* (2), *długo, dziwnie, rozmaicie* (3), *więcej*.

Zwroty: »dać męczyć« = *quaestioni accipere Mącz; dare in cruciatum a. in quaestionem a. in tormenta, dare a. dedere ad supplicium Cn* (3): ále ten człowiek co to [tj. *skarb*] nálażł/ pierwey łobie część wzięł niżli powiedział/ dla czego dali go męczyć ták długo aż vmárł. *BielKron* 419; *Mącz* 336a; *SkarŻyw* 62.

»[*jakimi*] mękami męczyć« (1): A ták wziawšy zdrowie onemu/ czwartego temiż mękami męczyli [*vexabant similiter torquentes Vulg.*]. *BudBib* 2.*Mach* 7/13.

»męczyć straszliwo« (1): Niechay więźniow nie żywią/ niech męczą ftráfzliwo *KmitaSpit* B3.

Szeregi: »biczować (a. biczmi usiec) i męczyć« (2): *Leop Act* 22/24; rofkazał go [*św. Pawła*] Hetman wieść do obozu/ y biczować y męczyć go [*flagellis caedi et torqueri eum*]: żeby się dowiedział przyczyny/ dla czegoby ták nań wołano. *WujNT Act* 22/24.

»bić i męczyć« (1): iako złoczyńce ie [*świętych pańskich*] bili/ y dziwnie męczyli/ dla prawdy ktorey včzyli. *ArtKanc* O15. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»ciągnąć (a. pociągnąć), (i) męczyć« [*szyk 2 : 1*] (3): *Mącz* 336a, b; rościągnęli go y przywiązáli mocno ná palách y wznák położyli/ ciągnąc y mężąc go cały dzień aż długo w noc. *SkarŻyw* 328. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»męczyć i pościnać« (1): A on okrutnik kazał ie rozmáicie męczyć y pościnać. *SkarŻyw* 21.

»prześladować i męczyć« (1): Potym [*Waleryjanus cesarz*] był zwiedzyon od iednego odłzczepieńcá/ iż okrutnie prześladował y męczył Krześciány. *BielKron* 152v.

»męczyć i (albo) zabijać« [*szyk 2 : 1*] (3): *BielKron* 155; Puścił Pan Bog myśl táką do fercá oney iego pániey Aglais/ áby ná on čás gdy iefcže dla Chrytuśa zábijano y męczono Chrześciány/ ciało ktorego męczeńnika y kości ie⁸⁰ święte w domu fwym mieć *SkarŻyw* 440, 440. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*].

W *przen* (13) :

męczyć za kogo (1): I rzetze [*Chrystus*] tym offiárownikom y Mfzarzom. Izalim ia ták był vřtáwił/ y rofkazał/ ábyście mie znowu/ dla pieniędzy [...] zá żywe y vmárłe/ męczyli y zábijáli *KrowObr* 125v.

W *połączeniach szeregowych* (11): i nie może mi nigd wietšzych mąk zadawac iako ony gdy mię przeddzięki karmią/ Widźicie iakoć mię męczą iako wiążą/ iako katuią *MurzHist* O3v; *KrowObr* 119, 124v, 125v [2 r.], 177v, 178 (10).

Szereg: »męczyć i krzyżować« (2): Vkałz też iefstze/ gdzieć to rofkazał/ ábyś ty w Kanonie wielkim/ mężąc y krzyżując znowu Syná Bożego/ ty fłowá fšemrał *KrowObr* 184, 177v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 8 r.*].

Przen: *Doświadczać, zsylać nieszczęścia* (1) : Poczekay iedno/ obaczyfz wielką moc iego [*Bogu*]/ iáko też on ciebie y potomštwo tve męczyć będzie [*torquebit Vulg.*]. *BudBib* 2.*Mach* 7/17.

a. *W procedurze sądowej w celu uzyskania zeznań; exprimere confessionem, quaestioni accipere, tormenta adhibere, tormentis cogere aliquem quidpiam confiteri, verberibus ac tormentis quaestionem habere* Cn (7) : *LibMal* 1551/161v; Sędzia then ma porządek chować/ áby tego pierwey kazał męczyć kthorego by rozumiał być ku powiedźieniu prawdy fłkonnieyfszego *GroicPorz* ii2v; *RejWiz* 94; Quaestionem decernere Skázác aby złoczincę męczono/ áby fwe złe vczinki ná fię powiedział. *Mącz* 48d, 39a.

W połączeniach szeregowych (2): *GroicPorz* bhv; Ieśli woła Nie kradń/ tedy cie przefthrzega áby cie nie męczono/ nie pieczono/ nie łádzano/ nie wiefzano. *RejZwierc* 256v.

b. *O mękach piekielnych* (3) :

Zwroty: »na wieki, wiecznie męczyć« [szyk zmienny] (2 : 1): Dyabli twą dułżę pośiędą/ Ná wieki cię męczyć będą. *BierEz* S3; *MiechGlab* 20; *RejZwierc* 133v.

»w piekle męczyć« (1): także oni niechcieli obrać pana Iezufa [...], woleli żywot ciełefny á plugawy y fwierzęczy obierać, fprawiedliwość Bożą kthora ie w piekle będzie męczyła na wieki [*bestiam sensualem... ab omnipotenti Deo iuste in lacu poenarum die ac nocte cruciandam amplexati sunt*]. *MiechGlab* 20.

c. *Prześladować, uciskać; vastare* PolAnt (9) : chłubią fie iuż więc drudzy/ [...] mowiąc: Oto ich tám tylko wygnano/ á tylko władzono: O być to byłá prawdziwa náuká ich/ nie dopuściłćiby ich Bog thák męczyć *RejAp* 92v; *BudBib Ps* 17/8; *SkarŻyw* 300.

Zwrot: »srodze męczyć« (1): Wiecz tu iedny dziwno dręczy [książę] Drugie doma frodze męczy. *RejKup* b8v.

a. *Nakładać ciężary* (5) : Więc iedno nędzne kmiotki miedzy łobą męczą/ Chociay náłzy wygráli/ owi przedfię ięczą. *RejWiz* 172v; *PowodPr* 82.

W połączeniach szeregowych (3): A wiele tego głubftwa y Balwofalftwa miedzy krześciany ze vmarlich ludzy kołcy nie iedno w frzebro/ y wzłoto oprawiaią/ [...] á żywe fwiatołcy/ to ieft/ ludzi krześcianańskie albo fwee [!] poddane/ dręcza/ męcza/ nędzą *SeklKat Z*; *RejPos* 71, 193v.

d. *Zmuszać do nadmiernego wysiłku, przemęczać pracą i obowiązkami; fatigare* Calep (5) : *Calep* 410a; Bo Vrzędnik niebáczny á niełpráwny/ częgo omiełzka w Iešieni/ Zimie/ y ná Wiołnę/ tedy Lećie męczy chłopy/ y chce y polną robotę y ono zrobić częgo omiełzkał *GostGosp* 34.

męczyć co [członki swe] = *zastępuje czasownik zwrotny 'trudzić się'* (1): dłułą w furowośći żywotá pracą męcząc członki fwe/ y vmarzáiąc złe chući łwoie/ dobrym/ świętym dokonánim pozyłkálá zbáwienie łwoie. *SkarŻyw* 441.

męczyć czym (3): *SkarŻyw* 441, 479; Kátolicy zásię dołtátnieyfy/ w Niedźiele y w świętá więcey zabaw łwieckich máią/ y czeladź nimi męczą *PowodPr* 51.

Szereg: »męczyć i ścisnąć« (1): [król] lud dáleko ciężey męczyć y ściłkác robotą kazał *SkarŻyw* 479.

2. *Zadawać cierpienia duchowe; affligere (adfligere)* *Mącz* [kogo, co] (8) : *Mącz* 130b; A corkę iego czárt męczyć począł/ ifz dopiero prawdę znác [= wyznác] muśiałá. *SkarŻyw* 185; *CiekPotr* 18.

Fraza: »ki go diabeł męczy« = *co się z nim dzieje, co on robi (wyraża irytację)* (1): Ale ki go diabeł męczy Tu łam iako mucha bęczy *RejJóz* C5v.

W przen [czym] (1) : Ciężek był postronnym/ á swoim okrutny/ á na fię sam náokrutnieyfy: nędzną dufzę swoię tákimi grzechámi męczęc. *SkarŻyw* 164.

a. *O cierpieniach w Hadesie (1)* : FVRIAE – Trzi boginy ízalienftwa, ktore w pielklic [!] meczęc złoŃniky. *Calep* 443b.

b. *Naprzykrzać się, molestować, natarczywie wypytywać, prosić (2)* : Oná [św. Helena] kazála ftáre Zydy męczyć/ áby powiedzyeli gdzye był zákopan krzyż Páná KryŃtuŃow. *BielKron* 154v; IeŃli teŃ ták rozumięŃ/ zebyŃ mię czeŃtował/ MęczyŃz mię/ nie czeŃtuieŃz: toćiem podziękował. *KochPieŃ* 20.

II. *Powodować cierpienia (z podmiotem nieosobowym) [w tym: kogo (5), co (1)] (8)* : Crux etiam dicitur quicquid nos cruciat, Cokołwiek nas męczy/ álbo nam ciężko á przikro yeft. *Mącz* 69d.

1. *O dolegliwościach chorobowych (3)* : Ráno leŃąc nárzeka przewráca fię ięczy/ Ano mu fię łeb nádał Káttárus go męczy. *RejWiz* 15, 93v; *RejŻwierc* 59v.

2. *O udrękach duchowych (4)* : Torquet timor impendentis doloris, Męczy mię boyáŃn przifzłey boleŃci/ álbo co wfpomionę ná przyŃzłą boleŃc to mi fię boyáŃn fercá chwyći. *Mącz* 459a; *GosłCast* 28.

męczyć kim (1): Gdym napiérwéy wrzućilá Ńwoie byŃtré oczy Ná tego to młódzieńcá/ zaráz ogień fkczy W ferce mé/ któré ciężko nim wftáwicznie męczy. *GosłCast* 49.

W połączeniu szeregowym (1): Bóg [...] Nademną się niélituie by námniéi/ alé mię zatwardzá/ bo to czuię/ a toŃci mię trapi/ to męczy/ to wroŃpácz przywodŃi *MurzHist* F4.

*** *Bez wystarczającego kontekstu (3)* : *BartBydg* 237; Torqueo, Kręć/ wiyę/ krziwię/ náginam/ teŃ drapię/ dręćę/ męćę/ teŃ ćiskam/ ítrzelam. *Mącz* 459a, 69d.

Formacje współrdzenne: domęczyć, męczyć się, namęczyć się, pomęczyć, umęczyć, umęczyć się, wymęczyć, zmęczyć, zmęczyć się; umęczać, umęczać się.

Cf MĘCZĄCY, MĘCZENIE, MĘCZONY, MĘCZYGŁOG

MP